НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ
№ 23982-138223
від 14 червня 2019 р.

# ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
3 (86)' 2022
DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.3(86)

Засновники
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України»

Головний редактор

**Віктор АНДРУЩЕНКО**, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

**Валентина БОБРИЦЬКА**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

**Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО,** доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

**Любов ДРОТЯНКО,** доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного авіаційного університету

**Наталія КОЧУБЕЙ,** доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (заступник головного редактора)

**Сергій КУРБАТОВ,** доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

**Владислава ЛЮБАРЕЦЬ,** доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

**Олена МАТВІЄНКО**, доктор педагогічних наук професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкового навчання Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

**Наталія МОЗГОВА,** доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

**Мар'я НЕСТЕРОВА,** доктор філософських наук, професор, академічний куратор модуля Жана Моне «Соціальна згуртованість в освіті та врядуванні: європейські студії» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ISSN 2078–1016

**Володимир СЕРГІЄНКО,** доктор педагогических наук, професор, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
**Віолета СКИРТАЧ,** кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету
**Діана СПУЛБЕР**, доктор філософії, професор Університету Генуї (Італія)
**Наталя ТИТОВА**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної підготовки Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
**Олена ЯЦЕНКО,** кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

## Редакційна рада

**Віль БАКІРОВ**, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
**Галина БЕРЕГОВА**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти Херсонського державного аграрного університету
**Леонід ГУБЕРСЬКИЙ,** доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка
**Володимир ЄВТУХ**, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
**Ірина ЄРШОВА-БАБЕНКО**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
**Наталія РІДЕЙ,** доктор педагогічних наук, професор кафедри освіти дорослих Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
**Григорій ТОРБІН**, доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

## Адреса редакції:

01601, м. Київ вул. Пирогова, 9,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
тел.: +38-044-239-30-17

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net
сайт журналу: www.wou.npu.edu.ua

Схвалено рішенням вченої ради НПУ ім. М. П. Драгоманова,
протокол № 2 від 30.08.2022.

© Вища освіта України, 2022
© Педагогічна преса, 2022
© НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2022

**УДК** 376-056.2/.3-051:378.091.3
**DOI** 10.31392/NPU-VOU.2022.3(86).02

# ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

**Марія ШЕРЕМЕТ**
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова,
почесний академік НАПН України,
Заслужений працівник освіти України
ORCID ID 0000-0003-1437-3820

**Дар'я СУПРУН**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної психології та медицини факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова ORCID ID 0000-0003-4725-094X

© Шеремет М., Супрун Д., 2022

***Ключові слова:*** педагогічна культура, інклюзивна культура, інклюзивне суспільство, фахівець галузі спеціальної та інклюзивної освіти.

*Підняте питання формування інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти. Окреслена мета дослідження, що полягає у висвітленні теоретичних та методичних засад формування зазначеної культури, обґрунтуванні сучасних тенденцій формування педагогічної культури фахівців в умовах інклюзивного навчання та наданні методичних рекомендацій з її формування. Вказано на шляхи провадження у вітчизняне суспільство новітньої парадигми підготовки фахівців зазначеної категорії в якості складової системи соціальної захищеності, відповідальності та соціальної згуртованості України в умовах сучасних інтеграційних викликів і зміцнення соціальної згуртованості загалу. Наведено аналітичний огляд дослідження формування інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти. Висвітлено багатовекторну модель підготовки фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти, у тому числі, і післядипломної освіти. Отже, окреслено перспективи модернізації професійної підготовки в умовах новітнього суспільства, приділена увага формуванню інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти.*

**Постановка проблеми.** Інклюзивна освіта основопокладом має за мету мінімізацію соціальної ізольованості дітей з ООП та надання їм можливості отримати повноцінну освіту. Забезпечення освітнього процесу відповідними кадрами передбачає на-

явність у фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти педагогічної культури та готовності до роботи з «особливими» дітьми. Це мають бути фахівці, які поділяють гуманістичну систему цінностей, прагнуть реалізувати нові технології навчання та виховання, здатні вирішити проблему соціальної адаптації дітей з ООП. Отже, мають володіти методами психолого-педагогічної діагностики, прагнути досягнення високих результатів у професійній діяльності, добре знатися на змісті та специфіці освітніх програм, мати в арсеналі спеціальні методики і технології навчання дітей з ООП, ефективно вступати у взаємодію з колегами як у самому навчальному закладі, так і поза освітнім середовищем [1].

В контексті сьогодення інклюзивна форма навчання проголошується одним з найефективніших засобів боротьби з навчальною ізольованістю в освіті, тож є засобом для побудови реального згуртованого загалу, що передбачає надання освіти для всіх дітей [7]. Означений процес передбачає максимальне врахування індивідуальних психофізіологічних особливостей кожної дитини.

Фахівці галузі спеціальної та інклюзивної освіти в контексті інклюзивного навчання потребують спеціальної підготовки, сутність якої полягає, перш за все, у формуванні гуманістичних цінностей засобом підняття на вищий щабель толерантності до людей з інвалідністю [5].

**Аналіз досліджень і публікацій.** В українській та світовій педагогіці накопичено певний досвід з проблеми формування фахової підготовки фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти (І. Бех, В. Бондар, В. Гладуш, Т. Ілляшенко, В. Синьов, М. Супрун, та ін.); формування професійно-педагогічних здібностей (Н. Кузьміна, М. Дьяченко, Л. Кандибович, А. Маркова тощо). Векторам впливу на якість освітніх послуг в умовах інклюзії в освіті та суспільстві розкрито у працях Ю. Лянного, В. Синьова, Д. Супрун, М. Тріпака, А. Шевцова, М. Шеремет та ін.

**Мета** дослідження полягає у висвітленні теоретичних та методичних засад формування інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної освіти**,** обґрунтуванні сучасних тенденцій формування зазначеної культури фахівців в умовах інклюзивного навчання та наданні методичних рекомендацій з її формування [7].

**Виклад матеріалу дослідження.** У контексті системи освіти України провадження інклюзивної освіти є відносно інноваційним (порівняно з іншими передовими державами Європи), як з соціальної, так і освітньої точки зору, явищем [7].

Формування готовності фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти до роботи в новітніх умовах є основою забезпечення якості та результативності освіти, створення передумов прийняття і розвитку її цінностей та ідей. Дана готовність включає педагогічний і психологічний аспекти. Проблематика готовності фахівців до інклюзивної освіти в якості першорядних визначає завдання з формування емоційного прийняття дітей з ООП, мотиваційних установок, моральних принципів, ціннісно-змістовних установок сприйняття Іншого, що визначають прийняття ідеї інклюзії, внутрішньої детермінації активності особистості фахівця [1]. Педагогічний аспект готовності фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти визначається структурою самої педагогічної діяльності (її конструктивним, організаторським, рефлексивним, комунікативним компонентами) [1], а також професійними та соціально-особистісними компетенціями. Таким чином, можна говорити саме про інклюзивну готовність.

В рамках професійної підготовки маємо зважати на індивідуальність психолого-педагогічної ситуації, що забезпечується сталістю особистості фахівця. Модель співпраці з батьками має передбачати готовність викладача “відчувати” кожного члена батьківської групи класу. Дана співпраця провадить консенсусне та професійне спілкування, аби створити атмосферу взаємоповаги, співробітництва та толерантності [12]. Тож, визначаємо *навчально-виховний консенсус,* як необхідну умову

формування гуманістичної спрямованості фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти**.** Все частіше актуалізується поняття «толерантність», яке зазвичай характеризує професійну діяльність з позиції гуманістичної педагогіки. Засвоєння основ культури поведінки, слід розглядати як засвоення не тільки професійних знань, умінь та навичок, але й адекватних соціальних відносин та спілкування з колегами, батьками та дітьми [3; 7]. Актуалізація психології, педагогіки, спеціальної педагогіки, основ педмайстерності, основ інклюзивної освіти тощо має дозволити фахівцям галузі спеціальної та інклюзивної освіти ширше оволодіти соціально-психологічними знаннями; формувати засоби взаємодії з учнями з ООП; мінімізувати перешкоди, що заважають співпраці в інклюзивному середовищі.

Активна роль у плідній співпраці з колегами та батьками дітей з ООП – ефективний метод розвитку інклюзивної культури у студентів та працюючих фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти. В його основі лежить усвідомлення проблеми через дію в ході психолого-педагогічних заходів (семінарів, тренінгів, бесід та анкетувань), формування позиції переживання почуттів і потреб дітей шляхом входження в їх ситуацію. Це необхідна умова для підтримки саморегуляції фахівців в інклюзивному навчанні. Такі форми постійного контакту та взаємопідтримки дозволяють відновити власні ресурси задля вирішення професійних питань. Відбувається забезпечення мети розвитку стресостійкості та профілактики емоційному вигоранню [5; 8]. Для фахівців сфери інклюзивної освіти особливо важливою видається здатність зберігати емоційну стійкість. Створення постійних груп взаємопідтримки у формі фасилітації, які працюють в умовах інклюзії є тією психолого-педагогічною умовою, яка не тільки збереже та підтримає психологічне здоров'я, але надасть ресурси для подальшої діяльності. Для розвитку толерантності у фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти доцільно використовувати метод психодрами [2; 7].

Отже, ефективними методами розвитку психологічної готовності та інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти до діяльності з дітьми з ООП є: психологічний тренінг; семінари-практикуми; ділові ігри; навчальні семінари; психодрама;консультації з надання допомоги в діяльності з дітьми з ООП; рефлексивна самодіагностика тощо [2].

Тож, принагідним до вищевизначеного було провадження протягом 2020-2022 рр. дослідження рівня інклюзивної культури та готовності до роботи з «особливими» дітьми у фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти. Охоплені дослідженням взяли участь у опитуваннях з питань інклюзивної освіти. Експериментальна частина провадились завдяки командній роботі фахівців факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова за допомогою працівників комунальних закладів (наприклад, «Інклюзивно-ресурсний центр Вишгородської міської ради Київської області»).

Зазначимо, що учасники експерименту були залучені до заходів у рамках проєкту «Європейські цінності різноманіття та інклюзії для сталого розвитку (EVDISD)» (тривалість проєкту: 30 жовтня 2020 – 29 жовтня 2021рр.).

Наведемо огляд етапів дослідження формування досліджуваної культури фахівців в умовах інклюзивного навчання. За мету з формування та розвитку складових інклюзивної культури зазначеної категорії фахівців покладено апробацію моделі формування професійно важливих якостей і компетенцій, необхідних для успішної реалізації інклюзивних принципів у професійній діяльності, а також оцінка її ефективності.

Дослідно-експериментальна робота провадилася в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. Для кожного етапу були сформульовані конкретні завдання [1; 2].

На етапі констатувального експерименту був розроблений діагностичний інструментарій, що дозволяє об'єктивно оцінити ступінь оволодіння вчителями кожним

компонентом інклюзивної готовності. При підборі методик моніторингу враховувалися складові інклюзивної готовності [1; 2]. Були виділені її наступні компоненти: інклюзивна етика, інклюзивна толерантність, інклюзивні теорія та практика. Також, щоб намітити шляхи формування готовності до роботи в умовах інклюзивної освіти, необхідно було виявити її якісні характеристики, тобто рівні, як співвідношення «вищих» і «нижчих» компонентів будь-яких структур. Тож, виділимо наступні рівні сформованості інклюзивної готовності фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти: граничний, базовий, підвищений. З метою моніторингу зазначених рівнів готовності фахівців, було виокремлено наступні критерії: ціннісно-мотиваційний, духовно-моральний, змістовний, діяльнісний. Перехід з одного рівня на інший міг здійснюватися на підставі зміни якісних і кількісних показників, позначаючи зміну послідовних етапів процесу формування інклюзивної готовності [1; 2]. З урахуванням критеріїв і показників було розроблено комплекс адаптованих методик, застосування якого дозволило провести формувальну частину експерименту [2].

В експерименті взяли участь майбутні та діючі фахівці галузі спеціальної та інклюзивної освіти. Завдяки командній роботі, надалі маємо можливість навести отримані дані з анкетування студентів, а також фахівців інклюзивної освіти, які працюють перший рік. На етапі констатувального експерименту було проведено моніторинг рівня сформованості у майбутніх фахівців психолого-педагогічного спрямування ключових компонентів готовності до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. З отриманих даних визначено, що значна частина фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти (38 %) та ще більше студентів (42 %) не достатньо розуміються на напрямках та перспективах інклюзивного навчання, оскільки досить багато відповідей, в яких спостерігаємо недостатню обізнаність у ключових питаннях проблеми [1; 2]. Результати спостереження і бесід підтверджують наступне: фахівці недостатньо орієнтуються в інклюзивних цінностях, відзначаючи в цілому задоволеність від вибору сфери професійної діяльності, мають страхи та невпевненість щодо вирішення питань роботи з дітьми з ООП. Таким чином, на момент проведення констатуючого етапу експерименту готовність до роботи в умовах інклюзивної освіти сформована недостатньо. Отже, формування особистості конкурентоспроможного фахівця з належним рівнем інклюзивної культури набуває першочергового значення.

Формувальний експеримент проводився протягом 2021-2022 рр. на базі НПУ імені М. П. Драгоманова. Розглянемо результати повторної діагностики рівня інклюзивної готовності респондентів.

Такий компонент, як інклюзивна етика піддався діагностуванню за двома методиками: методика вивчення ставлення фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти до цінностей інклюзивної освіти (адаптована методика В. Хитрюк) і «Самооцінка професійно педагогічної мотивації» (Н. Фетіскін). Було встановлено, що найбільш суттєвим виявилося зростання показника готовності в галузі ціннісно-мотиваційного та духовно-морального компонентів становлення особистості фахівця (з 0,6 до 1,8) [1; 2; 5]. Це уможливило висновок про те, що за період проведення емпіричної частини дослідження майбутні фахівці досягли вже більш високого, базового рівня. При тестуванні за діагностичною методикою В. Хитрюк отримані наступні результати: початковим рівнем інклюзивної готовності володіють 30 % проти 55 % до спеціальної роботи, та базовий – 70 %, відповідно проти 37 %.

Якщо аналізувати ефективність експериментального навчання у відсотках, то з точки зору критерію толерантності, який також визначався за двома методиками («Психологічна компетентність учителя» Т. Графської і опитувальник А. Мехрабіена і Н. Епштейна на здатність до емпатії), початковий рівень психологічної компетентності продемонстрували 50 % респондентів, та базовий – 50 %, після навчання – 32 %

та 48 %, відповідно. Високий рівень емпатії продемонстрували лише 20 % опитаних. Таким чином, можна зробити висновок про те, що такий компонент як інклюзивна етика у більшості фахівців все ж розвинений недостатньо [1; 2; 9].

Для дослідження ступеня оволодіння інклюзивної теорією застосовувався адаптований тест з основ інклюзивної освіти. 40 % майбутніх фахівців виконали його на середньому рівні (до формування – лише 20 %), 25 % проти 40 %. Підвищився рівень теоретичної підготовки фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти з питань інтеграції. Покращилось розуміння типів порушень розвитку. Також відзначається підвищення рівня сформованості психолого-педагогічної рефлексії, що в майбутньому допоможе в безперервному процесі самоосвіти і підвищенні професійної компетентності.

**Висновки і перспективи для подальшого дослідження.** Традиційної загальнопедагогічної підготовки майбутніх спеціалістів для ефективної діяльності з дітьми, які мають різні порушення в розвитку на сучасному етапі вже недостатньо. Повага до «відмінностей» людини (фізичних, психічних, статевих, вікових тощо) неможлива без сформованості толерантного ставлення до особистості, що є актуальним в період інтеграції України в загальноєвропейський освітній простір і впровадження інклюзивної освіти [3].

Орієнтація на індивідуальну траєкторію розвитку особистості фахівця призводить до зміни співвідношення між нормативними вимогами, які визначені в держстандартах освіти, та конкретними результатами – вимогами до самовизначення, самоосвіти, самостійності та самоврядування в навчально-професійній діяльності [12]. Тож, наразі маємо змогу провадження та примноження досвіду, що має здійснюватися за умови раціонального поєднання з новаторським доробком українських вчених-організаторів вищої школи в царині сучасної освіти в умовах соціальної згуртованості.

Таким чином, психолого-педагогічними умовами формування психологічної та професійної готовності, а, отже, й інклюзивної культури фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти є: психолого-рефлексивна спрямованість навчання; професійна мотивація, наявність позитивних духовно-моральних якостей та емоційних стимулів, занурення в активну інноваційну діяльність тощо. Саме висвітлена багатовекторна модель у системі підготовки фахівців галузі спеціальної та інклюзивної освіти, у тому числі, й післядипломної освіти, дозволяє формувати інклюзивну культуру та розкривати творчий потенціал засобом впливу на всебічний розвиток загальних, професійних та психолого-педагогічних характеристик та здібностей.

## ЛІТЕРАТУРА


1. **Крівцова, Г. С.** (2021) Педагогічна культура логопедів в умовах інклюзивного навчання Київ. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 79 с.

2. **Супрун, Д. М.** (2021) Теорія та практика впровадження діагностичних технологій в галузі спеціальної освіти (містить комплекс діагностичних методик) : Навч.-метод. пос. для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 317 с.

3. **Супрун, Д. М.** (2021) Psychology of Management (Психологія Управління) : навч.-метод. Пос. Для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 384 с.

4. **Супрун, М. О.** (2005). Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX-перша половина XX ст.): монографія. Київ: Вид. КЮІ МВСУ Паливода А.В. 350 с.


## REFERENCES


1. **Krivtsova, H.** (2021) Pedagogical culture of speech therapists in the conditions of inclusive education: Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]

2. **Suprun, D.** (2021) Theory and practice of implementation of diagnostic technologies in the field of special education (includes complex of diagnostic techniques): Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]

3. **Suprun, D.** (2021) Psychology of Management:. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]

4. **Suprun, M.** (2005). Correctional teaching of pupils in the special education institutions: preconditions, formation and development (second half of the XIX – first half of the of XX century). Kyiv: View. KYUI MVSU Palivoda A. B. [in Ukrainian]

5. **Khytriyuk, V.** (2014) Didactic model for the formation of inclusive readiness of future teachers. Scientific review: humanitarian research. No 6, pp. 14–19. [in Russian]

5. **Хитрюк, В.В.** (2014) Дидактична модель формування інклюзивної готовності майбутніх педагогів. Науковий огляд: гуманітарні дослідження. № 6. С. 14–19.

6. **Fedorenko, M., Suprun, D.** (2019). Psychological Linguodidactics of Speech Development Activity of Senior School Age Children with Autistic AbnormalitiesWEB OF SCIENCE Published: Apr. 2019 in PSYCHOLINGUISTICS.

7. **Griban, G., Okhrimenko, I., Suprun, D.,** (2021) Formation of Psychophysical Readiness of Cadets for Future Professional Activity The Open Sports Sciences Journal, 2021, 14: 1–8 Electronic publication date: 22/03/2021] [Collection year: 2021] SCOPUS Core Collection URL: https://opensportssciencesjournal.com/VOLUME/14/PAGE/1/FULLTEXT

8. **Hryhorenko, T., Rudenko, L., Suprun, D.,** (2021). Motivational component of psychologists' (special, clinical) professional competenceInternational Journal of Pedagogy Innovation and New Technologies journal homepage:, Vol. 8, No. 2, 2021 URL: http://www.ijpint.com

9. **Mehrabian, A.** (1981). Silent Messages: Implicit Communication of Emotions and Attitudes (2nd ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

10. **Suprun, D.** (2020). Formation of the Primary School Teachers' Information Competency in Postgraduate EducationWEB OF SCIENCE Published: Sep. 2020 in Postmodern Openings.

11. **Sheremet, M., Suprun, D.,** (2021) Professional formation of personality in conditions of social cohesion in education Київ : Альянт. С. 26–29.

12. **Sheremet, M., Suprun, M., Suprun, D.** (2020) Future Psychologists' Readiness to Work in Conditions of Social Cohesion in EducationWEB OF SCIENCE Published: Sep. 2020 in International Journal of Applied Exercise Physiology.

13. **Zhuravlova L., Sheremet M., Dmytriieva I., Suprun D.** (2020). State of formation of motivation as one of the structural-functional components of speech development of primary schoolchildren with dysgraphia. International Journal of Psychosocial Rehabilitation. Vol. 24, Issue 08, p. 8985–8999. URL: https://doi.org/10.37200/IJPR/V24I8/PR280893

14. **Zhuravlova, L., Sheremet, M., Suprun, D., Fedorenko, S., & Dubiaha, S.** (2021). Results of the Examination of Primary School Students By Means of Speech Therapy Screening. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 12(1), 326–342 URL:https://doi.org/10.18662/brain/12.1/185